DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-589-1-11

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваль М. О.

ВСТУП

У період дії правового режиму воєнного стану, в якому на сьогоднішній день перебуває Україна, виникає потреба у перегляді багатьох державних механізмів, серед яких важливе місце займає система військової юрисдикції та реалізації адміністративної відповідальності військовослужбовців. У зв'язку з цим, значно актуалізуються питання чіткої регламентації та ефективного функціонування системи забезпечення військової дисципліни та правопорядку. Особливий правовий режим воєнного стану викликає необхідність належного реагування на вчинення військових адміністративних правопорушень. Реалізація адміністративної відповідальності військовослужбовців за порушення встановлених правил військової служби є не лише інструментом забезпечення внутрішньої безпеки у військовому середовищі, але й важливою складовою загального правопорядку, що суттєво впливає на рівень обороноздатності держави.

У контексті зазначеного Військова служба правопорядку у Збройних Силах України виступає ключовим органом, уповноваженим на виявлення, фіксацію, оформлення матеріалів та ініціювання притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Її діяльність ґрунтується на законодавчо визначених повноваженнях, але потребує постійного вдосконалення у зв'язку із появою нових безпекових викликів.

Особливої актуальності набуває комплексне дослідження ролі Військової служби правопорядку у забезпеченні притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності у разі вчинення військових правопорушень, правових основ діяльності, функціональних завдань та особливостей реалізації повноважень у період воєнного стану. Важливе значення також має ефективна взаємодія Військової служби правопорядку із військовим командуванням, Національною поліцією, Службою безпеки України та Державною прикордонною службою.

Дослідження ролі Військової служби правопорядку дозволить виявити проблеми чинного механізму відповідальності за військові правопорушення, а окрема увага до механізмів її координації та взаємодії із іншими суб'єктами у сфері забезпечення реалізації адміністративної відповідальності дозволить підвищити ефективність реагування на військові адміністративні правопорушення.

1. Правові засади діяльності Військової служби правопорядку щодо реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану

Військова служба правопорядку у складі Збройних Сил України (далі – ВСП) займає центральне місце в системі військової юрисдикції, відповідаючи за підтримання дисципліни та законності в середовищі військовослужбовців. Її діяльність спрямована не тільки на протидію та запобігання військовим правопорушенням, але також полягає у своєчасному й ефективному реагуванні на порушення правил військової служби, що можуть загрожувати як внутрішньому порядку, так і загальній безпеці.

Правові засади діяльності ВСП, зокрема в контексті реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення, є основою її ефективної роботи. В умовах воєнного стану ці засади набувають особливої важливості, оскільки специфіка правопорушень, вчинюваних у такий період, вимагає належної правової регламентації та ефективного реагування з боку правозахисних органів. Встановлені правові норми та повноваження ВСП у межах адміністративної юрисдикції дозволяють забезпечити військову дисципліну. З'ясування правового підґрунтя діяльності ВСП щодо реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення доцільно здійснити шляхом звернення до окремих чинних нормативно-правових актів, вивчення та наліз положень яких наведемо нижче.

Основним Законом країни, що визначає права, обов'язки громадян та організацію влади, є Конституції України від 28 червня 1996 року. Вивчення змістовного наповнення її положень дозволяє стверджувати, що у них відсутня конкретизація питань щодо адміністративної відповідальності військовослужбовців. Однак саме на конституційному рівні законодавцем закріплено основоположні засади правового статусу особи, обмеження прав під час воєнного стану, що безпосередньо стосується адміністративної юрисдикції в умовах війни. Ст. 64 Конституції України передбачає, що права і свободи громадян можуть бути обмежені лише в межах, визначених Конституцією, а в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав

і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень[1]. Необхідно акцентувати, що зазначена норма є важливим елементом правового підґрунтя для запровадження обмежень прав і свобод під час воєнного стану. Це свою чергою має прямий вплив на діяльність ВСП, адже в таких особливих умовах можуть бути тимчасово обмежені або змінені процедури адміністративної відповідальності для військовослужбовців, що може також впливати на порядок застосування правових санкцій у Збройних Силах України (далі – ЗСУ).

Отже Конституція України є основним документом, в якому визначені права та свободи громадян, у тому числі військовослужбовців, а також передбачено можливість їх обмеження під час воєнного стану. Незважаючи на те, що Основний Закон не містить положень, що конкретизують аспекти адміністративної відповідальності військовослужбовців, однак у ньому прописано принципи та межі для регулювання цих питань у інших нормативно-правових актах.

Важливим нормативним документом, яким врегульовані аспекти організації обороноздатності країни, визначені обов'язки органів державної влади та військових структур, а також закладено основи функціонування всіх елементів системи оборони, зокрема ЗСУ, є Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. В умовах воєнного стану він набуває особливого значення, оскільки регламентує питання обороноздатності країни, зокрема в частині організації внутрішньої безпеки, правопорядку та військової дисципліни. У ст. 2 зазначеного законодавчого акту закріплено основи оборони України, яка базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони[2]. ВСП є ключовим органом у підтриманні дисципліни та забезпеченні правопорядку серед військовослужбовців. У Законі України «Про оборону України» відсутня норма, яка б визначала та конкретизувала функції ВСП, однак у ньому закладено загальні принципи організації військової служби. Тому даний правовий документ можна віднести до правового підґрунтя для реалізації ВСП своєї діяльності щодо порушень,

[1] Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

[2] Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

вчинених військовослужбовцями, та ініціювання подальшого притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення такої категорії адміністративних проступків.

Діючим нормативно-правовим актом, яким врегульовано правовий статус військовослужбовців, їх обов'язки та права, а також визначено організацію військової служби в Україні, є Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII. Аналіз окремих положень даного законодавчого акту[3] дає підстави для висновку, що ним врегульовано особливості правового статусу військовослужбовців ЗСУ, порядок їх служби, визначено обов'язки та відповідальність, у тому числі дисциплінарна та адміністративна відповідальність за порушення правил військової служби.

Норми досліджуваного правового документу, що стосуються дисципліни, обов'язків військовослужбовців та їх відповідальності, безпосередньо впливають на діяльність ВСП. Це пов'язано, зокрема з тим, що під час проходження служби військовослужбовці зобов'язані дотримуватися встановлених норм і правил, що є основою для накладення адміністративних стягнень за порушення дисципліни. До прикладу, згідно пп. и) п. 1 ч. 5 ст. 26 однією з підстав припинення (розірвання) контракту та звільнення військовослужбовця, який проходить військову службу за контрактом, у мирний час є набрання законної сили судовим рішенням, яким військовослужбовця притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення та накладено стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування[4]. За аналогічною підставою передбачено також припинення (розірвання) контракту та звільнення військовослужбовця, який проходить військову службу за контрактом, і під час дії особливого періоду (крім періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану), що передбачено пп. з) п. 2 ч. 5 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»[5]. Таким чином, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлює правовий статус та основні обов'язки військовослужбовців, невиконання яких є підставою для настання юридичної відповідальності, у тому числі й адміністративної. ВСП бере активну участь у виявленні та фіксації

[3] Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

[4] Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

[5] Там само.

таких правопорушень, що включають як дисциплінарні, так і адміністративні порушення, згідно з нормами цього закону. Тому логічно стверджувати, що окремі норми Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» є частиною правового підґрунтя діяльності ВСП щодо реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення.

Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 7 терезня 2002 року № 3099-III є основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність ВСП. Він визначає правовий статус даного органу, його завдання, функції, а також механізм взаємодії з іншими органами правопорядку, що прямо впливає на реалізацію адміністративної відповідальності за військові правопорушення. Згідно ст. 1 ВСП визнається спеціальним правоохоронним формуванням у складі ЗСУ, призначеним для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у ЗСУ, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників ЗСУ, а також для захисту майна ЗСУ від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах[6].

Основними завданнями ВСП визнано такі, як: 1) виявлення причин, передумов і обставин кримінальних та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби); 2) запобігання вчиненню і припинення кримінальних та інших правопорушень у ЗСУ; 3) участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; 4) захист майна ЗСУ від розкрадання та інших кримінально протиправних посягань; 5) забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів; 6) участь у гарнізонних заходах; 7) виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті; 8) забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені

[6] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

до тримання у дисциплінарному батальйоні; 9) сприяння у межах своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків; 10) участь у протидії диверсійним проявам та терористичним актам на військових об'єктах[7]. Забезпечення правопорядку, дотримання військової дисципліни, боротьба з правопорушеннями в армії, виявлення осіб-порушників і притягнення їх до юридичної відповідальності є ключовими аспектами, що передбачають реалізацію адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень.

ВСП виконує широкий спектр функцій, передбачений ст. 8 Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України[8]. При цьому з них що стосуються саме реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення слід виділити такі: 1) попередження, виявлення, припинення кримінальних та інших правопорушення (а отже й адміністративних), вчинених у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків; 2) прийняття та реєстрація заяв і повідомлень про злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях особами, зазначеними в п. 1 ст. 8, своєчасно приймати стосовно них обґрунтовані і законні рішення; 3) припинення адміністративних правопорушень і здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, що віднесені до компетенції ВСП Кодексом України про адміністративні правопорушення; 4) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та інших правопорушень (у тому числі адміністративних), у ЗСУ, шляхом вжиття заходів щодо їх усунення, участь у правовому вихованні військовослужбовців, працівників ЗСУ; 5) розшук і затримання військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, які самовільно залишили військові частини чи місця служби або не з'явилися в строк без поважних причин на військову службу, а також тих, які переховуються від органів досудового розслідування або суду, чи засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання; 6) участь у проведенні

[7] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

[8] Там само.

профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяння військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців; 7) взаємодія з військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, органами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, у тому числі обмін з ними інформацією для виявлення правопорушень; 8) забезпечення збереження знайдених, вилучених у затриманих та заарештованих осіб, які тримаються на гауптвахті, документів, речей, цінностей та іншого майна; 8) охорона та конвоювання затриманих чи взятих під варту військовослужбовців та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також тих, що відбувають покарання у дисциплінарному батальйоні; 9) надання у межах своєї компетенції допомоги органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам, громадським організаціям у провадженні їх законної діяльності у разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників – військовослужбовців Збройних Сил України; 10) повідомлення не пізніше ніж у триденний строк про вчинення військовослужбовцями та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів кримінальних та інших правопорушень командирів (начальників) військових частин, до особового складу яких належать такі особи, а відповідного прокурора – негайно, тощо.

Отже у Законі України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» конкретизовано завдання та основні функції ВСП, що сприяють реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення. У цьому аспекті ВСП наділяється правами складення протоколів про адміністративні правопорушення, здійснення нагляду за виконанням законів, притягнення до відповідальності військовослужбовців за порушення дисципліни, участі у розслідуваннях та процесах адміністративного провадження тощо.

Правовий механізм реалізації адміністративної відповідальності, у тому числі за вчинення військових правопорушень, закріплено у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) від 7 грудня 1984 року. Ключовою нормою, яка визначає коло посадових осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення, і безпосередньо стосується ВСП, є ст. 255 КУпАП. У відповідності до змісту її п. 1 ч. 1 органи управління ВСП мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків, що передбачені

ст.ст. 172^{10} – 172^{209}, тобто главою 13-Б КУпАП, що включає визначення особливостей кожного з військових адміністративних правопорушень. Законодавче закріплення у ст. 255 КУпАП права посадових осіб ВСП складати протоколи про військові адміністративні правопорушення свідчить про юрисдикційні повноваження даного органу в межах адміністративного провадження. Таким чином ВСП у даному процесі виступає не лише органом профілактики і дисциплінарного контролю, але й повноцінним суб'єктом адміністративного процесу з можливістю ініціювати провадження у справах про адміністративні правопорушення. Фактично ст. 255 КУпАП у частині права посадових осіб ВСП складати протоколи про військові адміністративні правопорушення змістовно вміщує у собі правову підставу для залучення ВСП до реалізації адміністративної відповідальності за правопорушення військовослужбовців під час воєнного стану.

Окремо зауважимо, що у період дії воєнного стану, коли дисципліна у військах набуває виключного значення, можливість швидкого реагування на правопорушення і оформлення протоколів саме ВСП забезпечує оперативність та ефективність реагування. Завдяки закріпленню у КУпАП права посадових осіб ВСП складати протоколи про військові адміністративні правопорушення стає реальним уникнення зайвої бюрократії та надається можливість забезпечення дисципліни безпосередньо на рівні військової частини або гарнізону. Зазначене дає підстави для твердження, що ст. 255 КУпАП є основоположною нормою, в якій закріплено повноваження посадових осіб ВСП щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б КУпАП. Таким чином, вона, по-перше, формує правовий інструментарій реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану, а, по-друге, є юридичним підґрунтям для включення ВСП у механізм адміністративного правосуддя в ЗСУ.

Окрім законодавчих актів правові засади діяльності ВСП щодо реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення, у тому числі в умовах воєнного стану, відображені й у ряді підзаконних нормативно-правових актів, головним чином у наказах Міністерства оборони України. Так, багато питань в сфері дослідженої тематики врегульовані положеннями Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові

[9] Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330) від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, затвердженій наказом Міністерства оборони України від 29 листопада 2018 року № 604. Так відповідно до п. 3 розділу ІІ командири (начальники) військових частин про кожний виявлений факт ненадання інформації про військове адміністративне правопорушення призначають службове розслідування, після завершення якого надають письмові доповіді за підпорядкованістю та до відповідного органу управління ВСП, зазначаючи вжиті заходи до службових осіб, які не надали доповідь[10]. Згідно ж п. 4 розділу ІІ доповіді та донесення про військові адміністративні правопорушення командири (начальники) військових частин надають своїм прямим начальникам за підпорядкованістю, повідомляють начальника органу управління ВСП та керівника відповідної спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері, у зоні діяльності яких військова частина виконує завдання за призначенням. На командирів (начальників) військових частин покладається обов'язок доповідати своїм безпосереднім командирам (начальникам) та повідомляти начальника органу управління ВСП, у зоні діяльності якого військова частина виконує завдання за призначенням, про самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцями, невихід без поважних причин на службу, нез'явлення з відрядження, відпустки, закладу охорони здоров'я, нез'явлення у разі призначення або переведення до нового місця служби (п. 21 розділу ІІ). Інструкцією № 604 передбачено, що в органах управління ВСП визначаються особи, які здійснюють збирання, узагальнення, облік інформації про військові адміністративні правопорушення і проводять звірки з військовими частинами, пункт постійної дислокації яких знаходиться та які тимчасово перебувають у зоні діяльності відповідного органу управління ВСП[11].

Отже Інструкцією № 604 встановлено чіткий механізм дій ВСП щодо виявлення, фіксації та обліку військових адміністративних правопорушень. У ній деталізовано процедури, які доповнюють та конкретизують положення КУпАП та Закону України «Про Військову

[10] Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: наказ Міністерства оборони України від 29.11.2018 р. № 604. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1451-18#n14

[11] Там само.

службу правопорядку у Збройних Силах України», що дозволяє забезпечити ефективне функціонування системи військової дисципліни та правопорядку.

У контексті діяльності ВСП щодо реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення, у тому числі в умовах воєнного стану, ключовим підзаконним актом є Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення, затверджена наказом Міністерства оборони України від 23 жовтня 2021 року № 329. Саме у її положеннях безпосередньо деталізовано процедуру реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення. Згідно з Інструкцією № 329 посадовим особам органів управління ВСП, які уповноважені на те відповідними начальниками органів управління ВСП, надається право складання протоколу про військове адміністративне правопорушення щодо військовослужбовця (військовозобов'язаного). Такі уповноважені посадові особи ВСП, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління ВСП[12]. Протокол про військове адміністративне правопорушення складається уповноваженою посадовою особою органу управління ВСП у разі виявлення нею безпосередньо факту вчинення військовослужбовцем (військовозобов'язаним) такого проступку або отримання інформації про його вчинення від інших осіб[13]. Інструкція № 329 є критично важливим інструментом забезпечення реалізації адміністративної відповідальності військовослужбовців, оскільки не лише деталізує процесуальні аспекти діяльності ВСП, але й формує нормативні гарантії прав особи в умовах спеціального правового режиму воєнного стану.

Таким чином, вище проаналізовані чинні нормативно-правові акти формують правове підґрунтя діяльності ВСП в контексті реалізації адміністративної відповідальності військовослужбовців за військові правопорушення, а також у здійсненні інших заходів, спрямованих на забезпечення правопорядку і військової дисципліни як у мирний час, так і в період дії воєнного стану.

Разом із тим, сучасні умови функціонування ЗСУ та зростаюча роль ВСП у забезпеченні військової безпеки вимагають подальшого вдосконалення правового регулювання їх діяльності. В умовах правозастосовної практики підрозділів ВСП, особливо під час дії воєнного стану, актуальним є внесення змін і доповнень до чинних нормативно-

[12] Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення: наказ Міністерства оборони України від 23.10.2021 р. № 329. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21

[13] Там само.

правових актів, які регулюють процедуру реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення. Зокрема, це може стосуватися: уточнення порядку фіксації військових адміністративних правопорушень (у тому числі в період дії воєнного стану) шляхом конкретизації процедур, строків, відповідальних посадових осіб, використання технічних засобів тощо; деталізації процедур складання, реєстрації, передачі протоколів про військові адміністративні правопорушення, з урахуванням специфіки військової служби; врегулювання питань взаємодії між ВСП та іншими правоохоронними структурами тощо. Подібні уточнення та доповнення до вже діючої законодавчої бази дозволять не тільки підвищити ефективність реалізації адміністративної юрисдикції ВСП, але й сприятиме посиленню правового порядку в армії та підвищенню рівня правової культури серед військових.

2. Взаємодія Військової служби правопорядку з іншими органами у забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану

Діяльність ВСП, пов'язана із виконанням завдань щодо забезпечення реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення, передбачає постійну та чітко скоординовану взаємодію з іншими державними, зокрема правоохоронними органами. Особливості режиму воєнного стану висувають нові вимоги до швидкості, точності та законності реагування на вчинення військових адміністративних порушень, що обов'язково стосується й міжвідомчої взаємодії. Відтак аналіз взаємодії ВСП з іншими органами у забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану набуває надзвичайної актуальності, адже дозволяє виявити існуючі проблеми нормативного та організаційного характеру та виробити авторське бачення щодо унормування механізмів міжвідомчої взаємодії ВСП із військовим командуванням та іншими правоохоронними органами.

2.1. Особливості взаємодії Військової служби правопорядку з військовим командуванням

У процесі забезпечення реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану ВСП активно взаємодіє з військовим командуванням. ВСП як спеціалізований правоохоронний орган функціонує в тісному взаємозв'язку з військовими частинами, підрозділами та органами військового управління. Така взаємодія є невід'ємною умовою належного забезпечення військової дисципліни, фіксації військових адміністративних

правопорушень та відповідно притягнення винних у вчиненні таких проступків осіб до адміністративної відповідальності.

Загалом формами співпраці ВСП з командуванням військових частин можуть виступати: здійснення спільного планування заходів з підтримання правопорядку; проведення профілактичних заходів щодо попередження правопорушень; розслідування інцидентів та надзвичайних подій; здійснення контролю за дотриманням статутних відносин; проведення моніторингу морально-психологічного стану особового складу; організація спільних навчань та тренувань; забезпечення оперативного обміну інформацією[14].

Згідно вимог Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24 березня 1999 року № 551-XIV відповідальність за стан військової дисципліни у з'єднанні, військовій частині (підрозділі), закладі та установі покладається на командира. Інтереси захисту Вітчизни зобов'язують командира постійно підтримувати військову дисципліну, вимагати її додержання від підлеглих, не залишати поза увагою жодного дисциплінарного правопорушення (ч. 1 ст. 5)[15]. Вказана норма Дисциплінарного статуту ЗСУ в аспекті забезпечення реалізації адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень фактично здійснює наступне: по-перше, покладає персональну відповідальність на командира за належну фіксацію, документування та реагування на факти правопорушень, у тому числі й військових адміністративних проступків; по-друге, створює імператив для командирів ініціювати звернення до ВСП при виявленні військових адміністративних правопорушень, які виходять за межі їхніх повноважень або потребують спеціального втручання; по-третє, узаконює співпрацю, що передбачає не лише інформування ВСП, а й спільну роботу з профілактики, затримання і передачі правопорушників тощо. З урахуванням зазначеного положення ч. 1 ст. 5 можна розглядати як базовий дисциплінарно-правовий обов'язок, що пояснює необхідність взаємодії командира з ВСП, особливо в умовах воєнного стану, коли оперативність реагування на вчинення військових правопорушень є критично важливою.

Важливі правові засади взаємодії ВСП з військовими підрозділами та командуванням у забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану містяться у Законі України «Про Військову службу

[14] Правовий статус Військової служби правопорядку (ВСП) у ЗСУ. Волонтерський рух «Адвокати ЗСУ». URL: https://pravo-ua.com/mobilizayion/pravovyj-status-vijskovoyi-sluzhby-pravoporyadku-u-zsu

[15] Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197.

правопорядку у Збройних Силах України». У ст. 4 чітко встановлено, що військове командування та органи військового управління ЗСУ зобов'язані сприяти ВСП у виконанні нею своїх завдань[16]. У ст. 8 серед функцій ВСП визначено: сприяння військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців (п. 7); надання у межах своєї компетенції допомоги військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам у провадженні їх законної діяльності у разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників – військовослужбовців ЗСУ (п. 18); повідомлення про вчинення військовослужбовцями та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів кримінальних та інших правопорушень командирів (начальників) військових частин, до особового складу яких належать такі особи (п. 19); повідомлення військового командування, органів військового управління про вчинення особами правопорушень, провадження стосовно якого належить до компетенції ВСП (п. 20) тощо[17].

Вказані положення чітко окреслюють інституційну взаємозалежність ВСП та військового командування, що є принципово важливою умовою ефективної реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення. Визначення обов'язку сприяння з боку командування у ст. 4 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» є нормативною основою взаємодії ВСП та військовими підрозділами і командуванням. Своєю чергою, функції, закріплені у ст. 8 зазначеного законодавчого акту, деталізують механізми такої взаємодії, серед яких ключове значення у сфері адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень мають: оперативне інформування командування про виявлені правопорушення; виконання функцій превентивного характеру, зокрема щодо підтримки військової дисципліни; забезпечення охорони прав та законних інтересів командування, особливо у випадках протидії їм з боку військовослужбовців; надання правової та силової підтримки у реагуванні на правопорушення, що дозволяє командиру зосередитися на бойових завданнях, делегуючи реалізацію адміністративних заходів до ВСП. Отже, саме у нормах Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» закріплено функціональні обов'язки ВСП, що формують практичну основу координації цього правоохоронного органу із військовим командуванням.

[16] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

[17] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

2.2. Особливості взаємодії Військової служби правопорядку з правоохоронними органами

Одним з правоохоронних органів, який відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення шляхом взаємодії з ВСП, є Національна поліція України (далі – поліція). Правові засади організації та діяльності поліції, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в даному правоохоронному органі регламентовані нормами Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Згідно зі ст. 1 поліція визнається центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завдання ж поліції визначені у ст. 2, що передбачають надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги[18].

Ефективне забезпечення адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень в умовах воєнного стану вимагає належної взаємодії ВСП з поліцією. Більш того вона є особливо важливою в тих випадках, коли військові правопорушення фіксуються поза межами військових частин, у громадських місцях або в зонах спільної відповідальності. Вивчення норм Закону України «Про Національну поліцію» дозволяє стверджувати, що правова основа взаємодії поліції та ВСП міститься саме у ст. 5, згідно якої поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів[19]. Окрім зазначеної норми засади взаємодії ВСП та поліції закріплено безпосередньо у «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», а саме в п. 10 ст. 8, адже однією з функцій ВСП визначено взаємодію з органами Національної поліції[20]. У практичному вимірі взаємодія ВСП та поліції може реалізовуватися, зокрема у таких формах, як: обмін інформацією щодо вчинених військових адміністративних правопорушень у публічних місцях;

[18] Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

[19] Там само.

[20] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

спільного складання адміністративних протоколів, якщо є підстави вважати, що правопорушення має ознаки як загально-адміністративного, так і військового характеру[21]; розшук військовослужбовців, які самовільно залишили частини, адже одним з видів військових адміністративних правопорушень є самовільне залишення військової частини або місця служби, передбачене ст. 172[11] КУпАП[22], тощо.

Також ВСП у забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану може взаємодіяти зі Службою безпеки України (далі – СБУ). Згідно норм Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII СБУ є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. На СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України[23]. Якщо СБУ є зовнішнім гарантом стратегічної безпеки держави, то ВСП спрямовує свою діяльність на забезпечення внутрішньої безпеки, тобто безпеки у військовому середовищі. Їх взаємодія є невід'ємною частиною системи національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану, коли навіть адміністративні правопорушення у військових підрозділах можуть нести загрозу боєздатності, дестабілізувати внутрішній порядок, створювати ризики витоку інформації або саботажу. Кожен факт вчинення військових правопорушень, навіть тих, що тягнуть за собою настання адміністративної відповідальності, потенційно становлять предмет спільного інтересу ВСП та СБУ, оскільки це може свідчити про ширші загрози, що виходять за межі звичайного проступку.

Правові підстави взаємодії ВСП та СБУ змістовно відображені у п. 10 ст. 8 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», що зобов'язує ВСП взаємодіяти з правоохоронними органами, у тому числі СБУ, у межах компетенції, з метою забезпечення правопорядку та військової дисципліни[24]. Вони містяться і у ст. 17 Закону України «Про Службу безпеки України»,

---

[21] Постанова Ратнівського районного суду Волинської області від 29.04.2024 р. у справі № 166/460/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118741449

[22] Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

[23] Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

[24] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

згідно якої СБУ взаємодіє з правоохоронними органами у порядку і на засадах, визначених законами, указами Президента України та прийнятими на їх основі актами Служби безпеки України і відповідного відомства[25]. Тобто співпраця СБУ здійснюється на засадах законності, координації та обміну інформацією з урахуванням вимог нормативних актів. Даного роду правова конструкція створює для ВСП інституційне підґрунтя для обміну даними щодо фактів правопорушень, виявлення ознак протидії законним діям командування, а також для передачі матеріалів у випадках, коли адміністративне правопорушення може містити ознаки діянь, що підпадають під компетенцію СБУ. Що стосується питання взаємодії між ВСП та СБУ саме у сфері реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення то досліджувана норма надає можливості своєчасно реагувати на загрози, локалізувати осередки правопорушень у військових підрозділах, попереджати системні порушення тощо.

На підставі вище викладеного доцільно зазначити, що взаємодія ВСП та СБУ у контексті забезпечення реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану ґрунтується на системному підході до національної безпеки, що передбачає як зовнішню, так і внутрішню складові. ВСП, відповідаючи за правопорядок у військовому середовищі, та СБУ, як орган державної безпеки, координують свої дії відповідно до положень спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» (п. 10 ст. 8) та Закону України «Про Службу безпеки України» (ст. 17). Така взаємодія забезпечує обмін інформацією, спільне реагування на загрози, які можуть мати ознаки не лише адміністративних, а й більш серйозних правопорушень, сприяє підтриманню дисципліни, запобіганню витоку інформації, дестабілізації та збереженню боєздатності підрозділів ЗСУ в умовах воєнного стану.

З метою забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану в окремих випадках може відбуватися взаємодія ВСП із Державною прикордонною службою України. Законом України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 року № 661-IV Державну прикордонну службу України визнано правоохоронним органом спеціального призначення (ст. 6) та покладено завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони

[25] Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні (ст. 1)[26].

Правові засади взаємодії ВСП та Державної прикордонної служби змістовно відображені у п. 10 ст. 8 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», що зобов'язує ВСП взаємодіяти з правоохоронними органами, у тому числі Державною прикордонною службою України, у тому числі обмінюватися інформацією для виявлення правопорушень[27]. До того ж важливо наголосити, що у глав 13-Б КУпАП одним із військових адміністративних правопорушень визначено порушення правил несення прикордонної служби, що відповідає вимогам ст. 172[18]. Це означає, що дії військовослужбовців Державної прикордонної служби України, які допустили порушення у процесі несення служби на державному кордоні, підпадають під режим спеціального адміністративного реагування. На підставі змісту ст. 172[18] КУпАП та з урахуванням п. 10 ст. 8 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» ВСП уповноважена взаємодіяти з іншими правоохоронними органами, зокрема і з Державною прикордонною службою України, що має на меті забезпечити правопорядок та військову дисципліну. Така взаємодія набуває особливого значення в умовах воєнного стану, коли порушення прикордонної служби можуть становити реальну загрозу національній безпеці країни. В контексті цього ВСП у межах реалізації своїх функцій може сприяти виявленню порушень у діях військовослужбовців прикордонних підрозділів, документувати адміністративні правопорушення, взаємодіяти з командуванням Державної прикордонної служби України для передачі матеріалів або спільного реагування, а також ініціювати притягнення осіб-правопорушників до адміністративної відповідальності за вчинення військового адміністративного проступку, передбаченого ст. 172[18] КУпАП.

ВИСНОВКИ

На підставі здійсненого наукового дослідження щодо встановлення та аналізу правових засад діяльності ВСП у контексті забезпеченні реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану, а також з'ясування основних аспектів взаємодії з іншими органами важливо зазначити наступне. ВСП на сьогодні, у тому числі в період дії воєнного стану, виконує

[26] Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

[27] Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

критично важливу функцію щодо забезпечення реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення, що прямо впливає на стан дисципліни, правопорядку та обороноздатності військових формувань. Однак вивчення деяких нормативно-правових актів, положеннями яких визначено правовий статус та особливості діяльності ВСП, дозволяють говорити про частковість врегулювання таких питань Пояснюється це головним чином тим, що незважаючи на наявність базових законодавчих положень, розміщених у Законі України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» та КУпАП, відсутнє чітке закріплення порядку міжвідомчої взаємодії ВСП з військовим командуванням та з іншими правоохоронними органами, зокрема щодо порядку обміну інформацією, розмежування повноважень, спільних дій під час воєнного стану тощо.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває взаємодія ВСП із військовим командуванням, Національною поліцією, СБУ, Державною прикордонною службою України, адже адміністративні військові правопорушення нерідко мають ознаки загроз стратегічного чи оперативного рівня. З одного боку можна стверджувати, що дійсно окремі аспекти такої взаємодії врегульовані на рівні законодавства (наприклад, у Законах України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України» тощо), однак з іншого – необхідно виходити з того, що існуючи норми з регулювання цих питань мають загальний характер. Відсутність спеціальних норм, що деталізують механізми такої взаємодії в умовах воєнного стану, створює ризики дублювання або, навпаки, прогалини у реагуванні на правопорушення.

У контексті зазначеного доцільним видається унормування механізмів міжвідомчої взаємодії ВСП із військовим командуванням та іншими правоохоронними органами шляхом внесення відповідних доповнень до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України». Зокрема, варто законодавчо закріпити основи координації, порядок обміну інформацією, механізми спільного реагування тощо. Водночас, як альтернативний або додатковий крок, ефективним рішенням може стати розробка та впровадження локальних (відомчих) нормативно-правових актів, у яких доцільно деталізувати практичні аспекти взаємодії ВСП з іншими структурами, у тому числі з урахуванням специфіки функціонування в умовах воєнного стану. Такий підхід дозволить забезпечити нормативну єдність на рівні закону та гнучкість на рівні підзаконного регулювання, що є надзвичайно важливим для своєчасного та ефективного реагування на військові правопорушення й притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено правові засади діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо забезпечення реалізації адміністративної відповідальності за військові правопорушення в умовах воєнного стану. Проаналізовано ключові нормативно-правові акти, що регламентують діяльність Військової служби правопорядку, визначено її повноваження та особливості функціонування в особливий період. Особлива увага приділена питанню міжвідомчої взаємодії Військової служби правопорядку із військовим командуванням, Національною поліцією, Службою безпеки України та Державною прикордонною службою. Встановлено, що наявна нормативна база має фрагментарний характер і не забезпечує достатнього рівня координації дій між суб'єктами. За результатами дослідження запропоновано унормувати порядок взаємодії Військової служби правопорядку з іншими органами шляхом внесення змін до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» та/або розробки локальних нормативно-правових актів. Такий підхід сприятиме формуванню єдиної системи реагування на військові адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 – 330) від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Постанова Ратнівського районного суду Волинської області від 29.04.2024 р. у справі № 166/460/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118741449

5. Правовий статус Військової служби правопорядку (ВСП) у ЗСУ. Волонтерський рух «Адвокати ЗСУ». URL: https://pravo-ua.com/mobilizayion/pravovyj-status-vijskovoyi-sluzhby-pravoporyadku-u-zsu

6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

7. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

8. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

9. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197.

10. Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: наказ Міністерства оборони України від 29.11.2018 р. № 604. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1451-18#n14

11. Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення: наказ Міністерства оборони України від 23.10.2021 р. № 329. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21

12. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

13. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

14. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

Information about the authors:
Koval Maksym Olehovych,
Postgraduate Student at the Department of International European Law and Comparative Law of the Academic and Research Institute of Law
Sumy State University
116, Kharkivska str., Sumy, 40007, Ukraine